

UPPSALA
UNIVERSITET

Föreläsarnas sammanfattningar

Jämställt!

Myter och verkligheter

Nationell jämställdhetskonferens för
universitet och högskolor 18-19 oktober
2006

Innehållsförteckning

Maskulinitetsskapande processer i akademien	3
När normen gör motstånd	3
Föräldralediga män och barnorienterad maskulinitet	4
Men in and around the academy: some practices and processes	5
Motstånd och mönster	6
"Om motstånd och pratnivå"	6
Motståndets manliga mönster	8
Då var kvinnor fortfarande människor – könskränkningarnas mönster och uttryck	9
Myter och verkligheter	10
Läckande pipeline – myt och verklighet	10
Akademins anrikning av män	11
Women and Academia in 20th century India	12
Vad har Sverige med svensk jämställdhetspolitik att göra?	13

Maskulinitetsskapande processer i akademien

När normen gör motstånd

Pia Höök

Det finns en föreställning om akademien som en meritokratisk och könsneutral organisation. Denna föreställning gör det svårt att benämna och problematisera de sociala processer och maktrelationer som omgärdar och genomsyrar kunskapsproduktionen. I praktiken är det just i dessa sociala interaktioner och via kunskapsanspråk som maktrelationer, däribland kön, konstitueras och upprätthålls. Det till synes neutrala, präglas på olika sätt i praktiken av mansdominans. När feministiska forskare, som dessutom är kvinnor, tar och kräver plats i akademien utmanas den etablerade maktordningen. Ordningen svarar upp mot utmaningen genom att göra motstånd. Beroende på akademiskt sammanhang och på hur faktiska maktrelationer i rummet, tar sig motståndet olika uttryck. Det finns emellertid vissa återkommande interaktionsmönster och argument. Ofta finns det en samtidighet i utmaning och motstånd: de maktrelationer som feministen pratar om, spelas samtidigt upp i rummet.

Anförandet bygger på ett forsknings- och utvecklingsprojekt som pågått sedan 2001. I projektet har en grupp feministiska forskare (organisationsteoretiker och statsvetare), däribland jag själv, arbetat gemensamt med egna erfarenheter kring vad som händer i olika akademiska rum, när feministisk forskning presenteras. Genom att fokusera på tillfällena då ordningen s a s utmanas, erhåller vi kunskap om hur kön och makt återskapas i akademien. Inom ramen för projektet har vi också arbetat med fantasier som ett sätt att utforska gränserna för vad som är möjligt och inte möjligt att göra och säga i akademien, samt att pröva mer eller mindre realistiska sätt att hantera ordningens/normens motstånd mot förändring. Under hösten kommer vi att färdigställa en bok utifrån projektet. För närvarande har boken arbetsnamnet "Mycket motstånd och lite fantasi" (Wahl m fl, utkommer 2007).

Pia Höök

Avdelningen för Genus, Organisation och Ledning

Skolan för Industriell teknik och management (ITM)

Kungliga Tekniska Högskolan (KTH)

Föräldralediga män och barnorienterad maskulinitet

Lisbeth Bekkengen

Mitt föredrag handlar om föräldraledighet med könsrelationen i fokus. Några av mina huvudteser är att

- det finns en diskurs om hinder för mäns föräldraledighet som inte alltid överensstämmer med hur praktiken ser ut
- mäns varierande uttag av föräldraledighet kan i hög grad relateras till maskulinitet – närmare bestämt barnorienterad maskulinitet
- en barnorienterad pappa behöver inte vara en jämställd man, men jämställd mellan könen förutsätter förmodligen en barnorienterad maskulinitet

De vanligaste föreställningarna om varför män avstår från föräldraledighet är att attityderna och villkoren på arbetsplatsen inte tillåter det, att det inte är ekonomiskt försvarbart, eller att det är kvinnan som inte delar med sig av föräldraledigheten. I min forskning har jag funnit att individers föreställningar om dessa hinder sällan överensstämmer med deras egen praktik eller med erfarenheter av hur andra i omgivningen har handlat.

Ett tydligt mönster är att män har tillgång till ett större handlingsutrymme än kvinnor, och att mäns föräldraledighet i hög grad avgörs av hur detta handlingsutrymme utnyttjas. Är det något som man är rörande överens om – såväl bland fäder och mödrar som bland arbetskamrater och chefer – så är det att mäns föräldraledighet måste vila på valfrihet.

De män som är föräldralediga – eller som åtminstone planerade att vara det – har haft en önskan om det långt innan barnet föddes. Dessa män representerar en barnorienterad maskulinitet, en maskulinitet som har utrymme för nära relationer till barn i allmänhet och för föräldraledighet i synnerhet. Det finns män som är föräldralediga trots negativa konsekvenser på arbetsplatsen och en försämrad ekonomi, medan andra avstår från att omsätta sina planer i praktiken. När de väljer att avstå hotar det varken faderskapet eller maskuliniteten – mäns valfrihet kvarstår.

Mäns valfrihet som pappor förutsätter kvinnors anpassning som föräldrar, i synnerhet under den tid då barnet är beroende av vård och omsorg för sin överlevnad skull. Det är därför viktigt att analytiskt hålla isär relationerna man-barn och man-kvinna. En barnorienterad maskulinitet handlar om mäns relation till barn, medan jämställdhet mellan könen handlar om relationen man-kvinna. Att hälften av föräldrapenningdagarna tas ut av män behöver inte vara ett uttryck för jämställdhet mellan mödrar och fäder, däremot ett tecken på fler barnorienterade pappor. Ett jämställt föräldraskap kan inte vila på mäns valfrihet och kvinnors anpassning. Däremot förutsätter förmodligen ett jämställt föräldraskap en barnorienterad maskulinitet.

Lisbeth Bekkengen

Social omsorgsvetenskap, Karlstads universitet

Men in and around the academy: some practices and processes

Jeff Hearn

You might imagine that it is quite difficult to talk about and discuss what happens in the academy without discussing men, masculinities and men's practices. Well, in fact this seems to be rather easy – or at least rather easy to do so without discussing men, masculinities and men's practices in any kind of explicitly gendered way.

This careless avoidance, less or more conscious, is certainly rife in mainstream academia and “normal science”, and in turn mainstream, “normal” analyses thereof. There, men are a blatant “absent presence”. I would argue that this lack of explicit attention is also rather normal, albeit in a different way, in most, more gendered debates on women in the academy, women and science, and gender equality and science. There, even in very critical gendered approaches men can be left (safely) - in academic terms, unanalysed and untheorised and, in policy and practical terms, not needing to change, not needing do much or indeed anything at all.

I suggest that a relational, materialist, anti-binary, even queer approach to the academy needs to confront the obvious, yet difficult, perhaps to some even boring, question of men. This applies in the construction of knowledges, in the management, organisation and working practices of the academy, in the doing and experiences of academia, in the practice of gender equality, and it also applies in both the academic and the administrative parts of the academy.

In this session I present some examples of some practices and processes in the academy of, by and around men – some very clearly oppressive, some more subtle; some large-scale and wide-ranging, some small-scale and local; some national, some transnational. Such practices and processes are both specific in time and space, and have dynamics that develop across time and spaces.

Moreover, these practices and processes are not only about gender (as if gender could be isolated) but also involve and invoke many other social divisions and differences, such as age, embodiment, ethnicity, nationality, sexuality.

Jeff Hearn

Critical Studies on Men, Linköping University

Management and Organisation, Swedish School of Economics, Helsinki

Motstånd och mönster

”Om motstånd och pratnivå”

Ingrid Pincus

Jämställdhetsreformer

Problemområdet som jag intresserat mig för gäller varför det går så trögt att genomföra jämställdhetsreformer i lokala organisationer. Min utgångspunkt är enkel – beslut som fattats i demokratisk ordning ska genomföras. I en demokratisk stat är det inte lokala aktörer som ska bestämma om ett politiskt beslut ska genomföras eller inte. Så tycks det dock ofta vara när det gäller politiska beslut om jämställdhetsreformer. Vad vi ofta ser är att när den politiska kampen på den nationella nivån är över och de beslut som fattats ska genomföras återuppstår det en politisk kamp på den lokala nivån om och i vilken utsträckning dessa beslut ska genomföras. Kampen om genomförandet står då ofta mellan de som arbetar med att genomföra lagstiftning/reformer och de som medvetet eller omedvetet söker förhindra förändring. Dessa två gruppers tillgång till makt och resurser är oftast inte jämt fördelat.

Status-quo bevarare – män i ledningspositioner

De lokala aktörer som stod i fokus i min forskning var män i politiska och administrativa ledningspositioner i tre kommuner. Ledningsgrupper har ett särskilt ansvar i fråga om att följa lagar och genomföra reformer som beslutats i demokratisk ordning – i riksdagen eller kommunfullmäktige. De har tillgång till finansiella, administrativa och personella resurser. Vad de gör och säger och vad de inte gör och inte säger har också stor betydelse i fråga om att främja eller hindra ett förändringsarbete just på grund av deras positioner i organisationen.

Förändrare – jämställdhetsarbetare

I de tre organisationer som jag undersökte var det framförallt – men inte alltid - kvinnor som arbetade för att genomföra jämställdhetsreformerna. Denna grupp fanns oftast inte i positioner som gav dem tillgång till organisatorisk makt och resurser. De var dock för den skull inte maktlösa – de kunde åberopa de lagar och förordningar som fattats i demokratisk ordning. Jämställdhet mellan kvinnor och män är därutöver ett värde som det råder politisk och allmän konsensus om.

Icke-implementering – maktutövning som förhindrar förändring

Eftersom det råder konsensus om värdet att främja jämställdhet mellan kvinnor och män är det problematiskt att öppet ifrågasätta och motarbeta genomförandet av jämställdhetsreformer. De manliga ledarna i kommunerna som jag undersökte ställde sig också bakom detta värde – sade de. Trots detta förhindrade de på olika sätt genomförandet av jämställdhetsreformerna.

De olika metoderna som de (medvetet eller omedvetet) använde för att förhindra förändring har kategoriserats i två grupper – passiva och aktiva motståndformer.

Ingrid Pincus

Centrum för feministiska samhällsstudier, Örebro universitet

Tabell: Manliga ledares sätt att förhindra genomförandet av jämställdhetsåtgärder i tre svenska kommuner.

	Motståndformer	Motståndformer
	Passiva	Aktiva
Faser i genomförande processen:		
Fas 1: Jämställdhet finns inte på den lokala agendan.	Tystnad/passivitet	
Fas 2: Beslut om jämställdhetsreformer har fattats.	Tystnad/passivitet	Sken-beslut Ko-optering Undanhållande av resurser
Stage 3: Jämställdhetsarbete pågår.	Tystnad/passivitet	Misskreditering av: - reformer - jämst.arbete - jämst.arbetare - trakasserier

Ingrid Pincus

Örebro universitet

Motståndets manliga mönster

Lars Jalmert

Jag ger några exempel på över – underordning i världen och undrar hur man kan undgå att se könsmaktsstrukturen.

Visar att det alltid varit de(n) underordnade som först sett underordningen och har börjat att aktivt motarbeta den. Det handlar också om att den privilegierade inte ser privilegierna.

Exempel på olika händelser av motstånd på olika nivåer:

Vid ett universitet: Jämställdhetskommittén vid Stockholms universitet 1981 som inte hade rektors gehör och några kvinnliga professorers hävdande att de fått sina stolar enbart tack vare kompetens.

Stockholms universitets rektors försök idag att bryta mansdominansen bland professorerna

Vid universitet och högskolor i Sverige: Män/pojkar nedvärderar idag utbildning och betonar de traditionella ”manliga” egenskaperna. Exempel från skolan, gymnasiet och universitetsvärlden.

Om en propå till Högskoleverket om att kvotera in män i högskoleutbildningen – man vill alltså ändra antagningskriterierna

I Sverige: Om aktivt motstånd från bland andra ett antal journalister som inte förstår strukturer

I EU: Om ett möte i EU-parlamentet i år. Om EU-ordföranden och en affisch.

Slutsatser om motståndet - att man blundar, att man individualiserar, att man inte ser strukturer, att man nedvärderar utbildning (d v s kvinnors kompetens).

Lars Jalmert

Stockholms universitet och Högskoleverkets jämställdhetsråd

Då var kvinnor fortfarande människor – könskränkningarnas mönster och uttryck

Anneli Andersson

Hydra med nio huvuden

Akademins anrikning av män är som en hydra med nio huvuden och praktiker i jämställdhetsarbetet har inte tillräckligt skarpa svärd. Vi konstaterar återkommande att det är för få forskare som är kvinnor, för få lärare, prefekter, ledare som är kvinnor medan vi kliar oss i huvudet och undrar varför. Vi söker förklaringarna i exempelvis rekryteringsproblematiken – att det inte finns tillräckligt med kompetenta kvinnor i rekryteringsunderlaget trots att det numera kvantitativt jämställt på flertalet utbildningar – eller att kvinnor får barn och därmed har svårare att göra akademisk karriär. Vi blickar inte lika ofta mot de dolda motståndsstrategierna för att förstå bristen på kvinnor i akademien.

För den som lyckas ta sig in kvarstår problemet att hålla sig kvar. Villkoren för detta är ganska snäva. Möjligheten att vara kvar i akademien styrs bland annat av könsmaktsordningen och den som bryter mot ordningen riskerar rekylverkan. Det kan resultera i att hon inte får eller kan behålla tjänsten/forskningsfinansieringen etc. Ett av hydrans huvuden. Det kan vara öppen diskriminering och tydliga sexuella trakasserier. Det kan också vara könskränkande behandling; trakasserier på grund av kön utan sexualiserade inslag men så effektiva att offret för eller senare ser sig om efter någon annan arena eller slutar.

Instrument för att förstå könskränkningar

De instrument för analys och förståelse som finns att tillgå i jämställdhetens praktik för den typen av situationer är Härskartekniker och i viss mån Sextrakasseritrappan. Även om de bidrar till en slags formulering av en viss sorts situation så är de inte tillräckliga som instrument för att hantera de könskränkingsmönster som är en del av det strukturella motståndet mot ökad jämställdhet.

Vi kan betrakta könskränkningar som ett uttryck för våld, psykisk misshandel på arbetsplatsen och använda de instrument som finns för förståelse av våld för att hantera könskränkningar. Normaliseringsprocessen är formulerad för våldsutövning i den privata kontexten men kan med modifiering fungera som instrument för förståelse av hur könskränkningar på arbetsplatsen är konstituerade.

Min studie av problemet har resulterat i ett modellförslag i följande tre delar. De kan fungera som underlag för fortsatt arbete mot könskränkande behandling.

- Normaliseringsprocessen på arbetet
- Direktmetoder för internalisering
- Legitimeringsprocess hos kringpersoner

Anneli Andersson

Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet

Myter och verkligheter

Läckande pipeline – myt och verklighet

Drude Dahlerup

Två perspektiv står mot varandra i jämställdhetsdebatten: Enligt det ena perspektivet orsakas underrepresentationen av kvinnor i toppositioner i akademien och i samhället i stort primärt av bristen på kvinnor i rekryteringspositionerna, och eftersom fler och fler kvinnor rekryteras på basnivå kommer jämställdheten att uppnås så småningom (pipeline-perspektivet). Enligt det andra perspektivet finns i själva institutionernas struktur och normer vissa exklusionsmekanismer, som reproducerar ojämlikheter. Inom forskningen talas därför om "the leaking pipeline". Kvotering som metod för att minska kvinnors underrepresentation är en ny global trend inom politiken, men möts med starkt motstånd inom akademien och bolagsstyrelserna.

Drude Dahlerup

Statsvetenskap, Stockholms universitet

Akademins anrikning av män

Cecilia Chrapkowska

Kvinnor fick rätten att studera och avlägga examina vid svenska universitet 1873 (teologi och högre juridiska examina undantagna). Efter mer än 50 års politisk kamp fick kvinnor 1925 rätten att tillträda högre statliga ämbeten (även här med några undantag, t ex domare och präst). När Nanna Svartz tillträdde professuren i medicin vid Karolinska institutet 1937 blev hon den första kvinnliga professorn vid ett statligt universitet. Under de 75 år som gått sedan dess har kvinnornas andel av universitetsprofessorerna ökat till 17 %. Ökningstakten har det senaste decenniet varit ca 0,7 procentenheter per år.

Sedan Betty Petterson som första svenska kvinna tog sin filosofie kandidatexamen 1875 har kvinnornas andel av grundexamina ökat till 65 % och andelen av doktorsexamina till 45 %. Kvinnor utgör sedan slutet av 1970-talet majoriteten av dem som studerar och avlägger examen på universiteten i Sverige.

Högskoleverket konstaterar i sin rapport "Forskarutbildning och forskarkarriär – betydelsen av kön och socialt ursprung", en registerstudie av 33674 utexaminerade studenter från högskolans längre grundutbildningar 1995-1997 och 29000 individer som doktorerade 1980-2001, att en större andel män än kvinnor som examinerats från liknande grundutbildningar har fortsatt till forskarutbildning. Män som doktorerat har vidare blivit professorer i större utsträckning än kvinnor. Anrikningen av män förekommer inom alla ämnesområden, men i olika utsträckning, till exempel är det lika lätt för kvinnor som för män att få doktorera inom teknik, medan det är ovanligt svårt att göra det inom humaniora och naturvetenskap.

Det finns begränsat med forskning om vad som orsakar anrikningen av män, men ingen studie har lyckats visa att kvinnor utan barn och familj lyckas bättre i karriären än kvinnor som har barn. Däremot visar några studier att kvinnor får mindre forskningsanslag, lokaler och forskningstid, vilket kan vara delförklaringar till deras sämre karriärutveckling. Ingen har visat att kvinnor som doktorerat är mindre intresserade än män av att fortsätta en forskningskarriär.

Referenser i urval:

Forskarutbildning och forskarkarriär – betydelsen av kön och socialt ursprung. Högskoleverkets rapportserie 2006:2.

Chrapkowska C, Wold A. "Vi män har tusen knep för att hindra en kvinna att komma fram". I Fridh-Haneson BM, Haglund I (red), Förbjuden frukt på kunskapens träd, kvinnliga akademiker under 100 år. Atlantis, Stockholm, 2004.

The ETAN report on women in science. EU-kommissionen DGXII, Bryssel 2000.

Nonnemaker, L. "Women physicians in academic medicine". N Engl J Med. 342, 2000, s 399-405.

Cole, J, Zuckerman, H. "Marriage, motherhood and research performance in science". Sci. Amer. 256, 1987, s 119-125.

Wennerås C, Wold A. "Nepotism and sexism in Peer Review". Nature 387, 1997, s 341-343.

Cecilia Chrapkowska

Sahlgrenska akademien, Göteborgs universitet

Women and Academia in 20th century India

Sanjukta Das Gupta

This paper seeks to trace the growth and development of women's higher education in India in course of the 20th century, first under colonial rule and then under the aegis of the post colonial state. It analyses the differing motivations behind the spread of higher education among women and studies the nature of student recruitment and employment of women in academia. Under colonial rule, higher education tended to be the preserve of a microscopic minority of upper caste women hailing from economically well-placed families, having connections with English education. After independence, there had been increasing attempts to encourage the traditionally under-privileged sections to avail of higher education. This paper analyses the outcome of this policy and attempts to understand whether such initiatives benefited women coming from traditionally backward sections of the society. It also studies the development of the curricula for women students and the envisioning of their future roles in society. In this context, it takes up the issue of science education and medicine and technological education for women. Another issue dealt with is the impact of higher education on women, whether it served as a tool of empowerment and influenced the nature of employment that was offered to women. Finally, this paper deals with women employed in academia, their specific problems and the limitations of the roles that they play in the echelons of power within academia.

Sanjukta Das Gupta

Department of History, Calcutta university

Vad har Sverige med svensk jämställdhetspolitik att göra?

Maud Eduards

Nationen är ramen för medborgarnas politiska aktiviteter. I Sverige bedrivs svensk politik. Svensk jämställdhetspolitik framställs som särskilt svensk. Det är en politik som gör svensken, speciellt den svenske mannen, lite annorlunda och bättre än andra. Vad gör den då med oss, nationen? På vilket sätt ringar den in människors tänkande kring kön/genus och kroppsligt värde? I vilken utsträckning begränsas kvinnors handlingsutrymme av det nationella?

Utgångspunkten är att det råder en konflikt mellan nationell gemenskap och demokratisk mångfald som den politiska ledningen i Sverige måste hantera. Annorlunda formulerat spänner den offentliga politiken mellan att disciplinera medborgarna och att möjliggöra för olika intressen (kön, klass, ras, sexualitet mm) att komma till uttryck. I ett jämställdhetspolitiskt perspektiv kan vi se att staten både verkar för mer formellt jämlika villkor och bidrar till, eller underlåter att ta ansvar för, kvinnors utanförskap och utsatthet. Tanken är att en del organiserade krav får gehör, andra inte, beroende på hur väl de passar in i föreställningarna om kön, (kvinno)kropp och nation.

Historiskt har kvinnor i Sverige lösgjorts från vissa nationella anspråk, som att föda nationens barn. Jämställdhetspolitiken har en demokratisk sida som gör att motsättningar kommer i dagen, vilket öppnar för nya politiska tankar och handlingar. Inte minst för legala reformer. Det uppfattas som provocerande. Jämställdhetspolitiken har också en nationell sida, som verkar disciplinerande. Kön och kroppslighet skrivs in i förändrade nationella innebörder, som kringskär kvinnors handlingsutrymme. Myten om svensk jämställdhetspolitik hotar i själva verket dess demokratiska potential.

I fokus för diskussionerna om både nationen och demokratin står ”de infödda bröderna”. Med stöd av några exempel från svensk politik ska detta problem synliggöras. Det är tänkt att vara en övning i att föreställa sig demokrati före nation.

Föreläsningen bygger på tankar i ett bokmanus med titeln *Moder Svea och andra kvinnor. 150 år av kroppspolitik*. (utkommer på Atlas Akademi våren 2007). Ett kapitel i boken handlar om Akademin i ett 150-årigt perspektiv.

Maud Eduards

Statsvetenskap, Stockholms universitet